

SULEJMAN GROZDANIĆ

ORIJENTALNI INSTITUT U SARAJEVU*

I

Narodi Bosne i Hercegovine su tek poslije narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije 1941—1945. godine stekli punu slobodu i ravnopravnost u okviru socijalističke Jugoslavije. Otvoreni su putevi za izgradnju slobodnog društva i novih odnosa zajedništva svih naroda i narodnosti u našoj zemlji u atmosferi bratstva i jedinstva, nacionalne ravnopravnosti i slobode na društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom planu. Mlada Republika Bosna i Hercegovina je u tim uslovima otkrila bogate stvaralačke mogućnosti svojih sinova. Ona je u ovom periodu na gotovo svim područjima ljudske djelatnosti ostvarila veliki napredak, izgrađujući se prije svega sopstvenim snagama i mijenjajući se iz »tamnog vilajeta« u modernu društvenu zajednicu sa svim atributima koji prate takav status. U okviru opšteg razvitka posebno je zabilježen izvanredan napredak nauke, kulture, obrazovanja i umjetnosti. Za ovu priliku je naročito značajno da je razvoj nauke i kulture odražavao a i hranio i podsticao izgrađivanje zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti. Ove riječi nemaju svrhu konvencionalne uvodne fraze za jedan prigodan referat, nego izražavaju duboku istorijsku vezu i značaj u odnosu na ono čime se na prvom mjestu bavi Orijentalni institut. Izučavanje opšte i kulturne istorije naroda Bosne i Hercegovine u kliru naših novih odnosa predstavlja stvarno novi društveni i opštekulturni kvalitet za koji su se podjednako borile sve progresivne snage naše sredine. Istorija, opšta i kulturna, ne izučava se više sa uskih, nacionalističkih pozicija, nije sama sebi cilj niti, najzad, služi kakvoj dnevnoj politici. Sve to znači da se prošlost izučava u funkciji sadašnjosti i budućnosti čovjeka, da se otkriva i afirmiše ljudsko i napredno, zajedničko, što zbližava, povezuje ljude i narode. To dalje podrazumijeva da se sačuva i njeguje raznovrsno i specifično kulturno bogatstvo svih naroda Bosne i Hercegovine koje u svom ispreplitanju u jedinstven mozaik opleme-

* Sljedeća četiri rada posvećena su 25. godišnjici Instituta.

njuje i uzdiže humanističko, demokratsko i kulturno biće našeg zajedništva.

Upravo je klima slobode i ravnopravnosti, klima našeg zajedništva, stvorila uslove za novu etapu naučnoistraživačkog rada i na polju orijentalistike. Zadaci na tom području bili su veoma aktuelni, ozbiljni i krupni. Zato je ova sredina, dok još ni ruševine minulog rata nisu bile uklonjene, počela da razmišlja o stvaranju kadrova i ustanova iz orijentalistike. To je bilo nužno prije svega radi rasvjetljavanja veoma značajnih pitanja iz naše istorije osmanskog perioda, koja se odnose na društveni, ekonomski, politički i kulturni razvitak Bosne i Hercegovine za vrijeme osmanske vlasti, ali i radi zaštite i afirmisanja kulturnih vrijednosti koje su u tom vremenu stvorili naši ljudi.

S druge strane, moderna socijalistička, nesvrstana Jugoslavija, svojim geografskim položajem i kulturno-istorijskom pozicijom, upućena je na saradnju sa svim zemljama iz oba kulturno-civilizacijska kruga koji su se i na njenom tlu susretali i ukrštali i koje ona treba što bolje da upozna. Takva, ona je i spona koja ima stvarne šanse da doprinese većem razumijevanju među ljudima različitih strana. U tom smislu pred našom naukom i kulturom stoje još veći naponi da se uspostavi odgovarajuća ravnoteža u našem poznavanju kulture Zapada i Istoka. Otuda je sasvim razumljivo da se naša orijentalistika, kao moderna i otvorena naučna disciplina, nije mogla zatvoriti u uske domaće okvire. Zato je ona uvijek, nekad više a nekad manje, imala sluha i za šira orijentalistička istraživanja, pokazivala interesovanje za sve ono što se zbiva u oblasti orijentalistike uopšte, a posebno u zemljama Bliskog i Srednjeg istoka i sjeverne Afrike.

II

Prema tome, zanimanje za orijentalistiku u nas ima dva osnovna motiva: nacionalni i opšti. Prva orijentalistička istraživanja su se javila iz prvog, nacionalnog motiva. To su oni pionirski naponi naših orijentalista s kraja prošlog vijeka koji su se, usamljenici i entuzijasti, živo angažovali na otkrivanju, izučavanju i objelodanivanju građe za našu političku i kulturnu istoriju. Ta nastojanja su docnije nastavljena organizovanije kroz dio djelatnosti Zemaljskog muzeja u Sarajevu u kojem je vremenom ustanovljen relativno bogat turski arhiv i zbirka orijentalnih rukopisa i knjiga. Upravo je ovo odjeljenje Zemaljskog muzeja bilo jezgro buduće posebne ustanove za orijentalistička istraživanja. Naime, polazeći od potrebe da se sistematski i planski počne sakupljati, obrađivati, izučavati i publikovati arhivska građa i rukopisno kulturno blago na orijentalnim jezicima u našoj zemlji, Narodna skupština Bosne i Hercegovine je u januaru 1950. godine zaključila da se u Sarajevu osnuje orijentalni institut. U aprilu iste godine donesena je uredba koja

određuje osnovne zadatke Instituta: da sakuplja, čuva, obrađuje i objavljuje arhivski i rukopisni materijal na orijentalnim jezicima i da proučava književnost na tim jezicima i orijentalnu umjetnost u našim zemljama. Dakle, zadaci Instituta su prvobitno bili određeni u skladu sa potrebama na nacionalnom planu. Međutim, kasnije, 1967. godine, ponovo su, sada šire, utvrđeni njegovi zadaci, koji zahvataju i problematiku prošlosti i sadašnjosti Bliskog i Srednjeg istoka. Istovremeno, radi izgradnje kadrova potrebnih našoj orijentalističkoj nauci kao i radi zadovoljavanja potreba saobraćaja sa orijentalnim zemljama sa kojima naša zemlja razvija tako prijateljske i konstruktivne odnose, među prvim studijskim grupama novoosnovanog Filozofskog fakulteta u Sarajevu bila je i orijentalistika.

Za dvadeset i pet godina postojanja, Orientalni institut u Sarajevu izrastao je u jedinstvenu i značajnu naučnoistraživačku i arhivsko-rukopisnu ustanovu u našoj zemlji. Ne treba zanemariti fakat da je Institut nastao iz jednog odjeljenja druge ustanove i u stvari da je morao proći određene faze uobličavanja, stasanja i dozrijevanja za krupne zadatke koji su pred njim stajali. Izaziva zadovoljstvo okolnost da je taj period, u svom početnom obliku, bio relativno kratak: Institut je već prve godine rada počeo da publikuje svoje stalno glasilo i da izvršava i neke druge zadatke ili da se za njih priprema. To je bilo moguće, između ostalog, zahvaljujući i činjenici da su se u njegov rad odmah ili ubrzo uključili ili sa njim saradivali već afirmisani naučnici i stručnjaci iz orijentalistike, među kojima su bili Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamdija Kreševljaković, Hazim Šabanović, Besim Korkut, Hamid Hadžibegić i drugi.

Orientalni institut se kadrovski i organizaciono dosta mijenjao. Počeo je da radi sa pet naučnih i stručnih radnika, pretežno osmanista. U početku je težište bilo na izučavanju istorije i izdavanju građe, pa je istorijsko odjeljenje ili odjeljenje za osmanistiku bilo daleko brojnije i predstavljalo je, u stvari, okosnicu rada Instituta. Međutim, posljednjih godina se sve više pažnje posvećuje izučavanju književnosti iz našeg kulturnog nasljeđa na orijentalnim jezicima. Tako je sadašnja organizaciona i kadrovska struktura sljedeća:

Istorijsko odjeljenje (osmanistika) sa arhivom ima sedam radnika; načelnik odjeljenja je naučni savjetnik osmanista dr Adem Handžić;

Filološko odjeljenje sa rukopisnom zbirkom ima osam radnika; načelnik odjeljenja je naučni savjetnik arabista dr Teufik Muftić.

Uz to, Institut ima biblioteku kao zasebnu službu te odsjek opštih poslova i direktora, što ukupno iznosi sedam radnika.¹

¹ Na položaju direktora Instituta dosada su bili: od osnivanja do 1965. godine — akademik prof. dr Bra-

nislav Đurđev, zatim do 1969. godine — akademik prof. Nedim Filipović, potom do 1974. godine prof.

Pored dvadeset tri stalna radnika, Institut stalno održava dužu saradnju sa oko dvadeset naučnih i stručnih radnika iz drugih ustanova, koji su angažovani na različitim, mahom timskim naučno-istraživačkim projektima.

Orijentalni institut u Sarajevu je samoupravno organizovan u organizaciju udruženog rada. Zbor radnika, koji sačinjavaju svi radnici Instituta, je odlučujući organ upravljanja u najvećem broju pitanja. Pored toga, postoji i Savjet koji sačinjavaju članovi Zbora radnika i spoljni članovi koje imenuju Skupština SRBiH, Akademija nauka SRBiH, Filozofski fakultet u Sarajevu i Institut za istoriju u Sarajevu. Savjet raspravlja i usvaja rješenja o globalnoj politici rada Instituta. Institut također ima i kolegijalni organ — Naučno vijeće, sastavljeno od izabраниh radnika Instituta i istaknutih naučnih radnika iz drugih ustanova. Institut je republička ustanova čija se osnovna djelatnost finansira kroz budžet SR Bosne i Hercegovine.

III

Svakako, među najznačajnije zadatke a i rezultate postojanja i djelovanja Orijentalnog instituta spada briga oko arhivske i rukopisne građe. To se prije svega manifestuje u sakupljanju te građe što ni do danas nije okončano. Nažalost, sasvim je izvjesno da su najrazličitije okolnosti koje su pratile našu istoriju prouzrokovale gubitak znatnih količina arhivske i rukopisne građe u našoj zemlji. Neosporno je tu bilo i nehata, neshvatanja značaja tog naučnog i kulturnog blaga, ali i otuđivanja za koje se ne može naći nikakvo opravdanje. Ipak, zahvaljujući naporima radnika Instituta, mi danas u njegovim fondovima imamo neprocjenjivo bogatstvo arhivske građe i rukopisa i po tome naš Institut spada u krupne ustanove ovog tipa i na širem, izvanjugoslovenskom planu. Prikupljanje i čuvanje građe bilo je stalna briga Instituta i tu su postignuti vrijedni rezultati. Međutim, to je predstavljalo dosta obiman i ozbiljan posao koji je tražio dugogodišnji i sistematski napor. Posebno treba napomenuti da u našoj zemlji nije bilo mnogo primarne građe za istoriju i književnost naših naroda pod osmanskom vlašću. Zato su radnici Instituta upućivali svoju pažnju i na strane arhivske i rukopisne fondove, radili u njima, pregledali ih, otkrivali za nas zanimljivu građu i mikrofilmovali i fotokopirali potreban materijal. Sakupljanje građe u stranim zemljama bilo je vezano kako za stručnost i mar radnika Instituta, tako i za znatna materijalna sredstva koja sam Institut ne bi mogao obezbijediti da nije bilo razu-

dr Avdo Sućeska. Sada je na dužnosti direktora prof. dr Sulejman Grozdanić.

mijevanja i pomoći društveno-političkih organa i nekih drugih institucija u zemlji. Sve je to doprinijelo da je Institut obogatio i popunio svoj arhivski i rukopisni fond veoma značajnim materijalom. U početku je osobita pažnja bila posvećena istraživanju i prikupljanju osmanskih zakonskih spomenika koji se odnose na naše zemlje i katastarskih knjiga u kojima su naše zemlje popisivane. Za nekoliko godina mikrofilmovano je i fotokopirano oko stotinu katastarskih i drugih knjiga sa oko 20.000 snimaka. Isto tako su pribavljeni skoro svi zakoni koji se odnose na naše zemlje iz XV, XVI i XVII vijeka.² Kasnije, počeli su intenzivniji naponi na prikupljanju književne građe iz raznih fondova izvan naše zemlje, a koja spada u stvaralaštvo naših ljudi na orijentalnim jezicima. Uporedo, stalno se vrši otkup novih rukopisa u zemlji. Zahvaljujući svemu tome kao i nasljeđenim rukopisima iz Zemaljskog muzeja, danas rukopisna zbirka Orijentalnog instituta, sa oko pet hiljada kodeksa rukopisa u kojima ima blizu petnaest hiljada djela, spada nesumnjivo u najbogatije rukopisne fondove u našoj zemlji.³

Međutim, na prikupljanju građe, posebno rukopisne, mora se još dosta i upornije raditi. Poznato je da mi još nemamo mnoga djela-rukopise naših ljudi na orijentalnim jezicima i biće potrebno da se izvrši njihovo sakupljanje iz fondova drugih zemalja putem fotokopiranja ili mikrofilmovanja. S druge strane, u privatnom posjedu u našoj zemlji sigurno se nalazi veliki broj neotkrivenih rukopisa i drugih dokumenata za kojima bi trebalo stalno i sistematski tragati i otkupljivati ih. Institut u narednom periodu planira novu kampanju prikupljanja građe iz različitih izvora.

No, sakupljanje i čuvanje ne podrazumijeva samo slaganje građe i držanje na suhom mjestu, u policama i ormarima, nego i obradu — od inventarisanja, pravljenja izvoda-regesta dokumenata, opisivanja i katalogiziranja rukopisa pa do kritičke pripreme za objavljivanje. Taj posao, s obzirom na zaista veliku količinu i raznovrsnost građe, kao i stručne i naučne teškoće koje dočekuju svakog istraživača arhivske i rukopisne građe na orijentalnim jezicima, zahtijeva ozbiljne i dugotrajne napore velikog broja ljudi. Na tom zadatku su od početka bili angažovani stručni i naučni radnici Instituta i njihov učinak je saopšten u drugim priložima u ovom broju našeg glasila. Međutim, taj posao još nije dovršen. Sadašnja odjeljenja Instituta, istorijsko (osmanističko) i filološko, ponovo su razmatrala te zadatke i donijela dugoročne programe za njihovo izvršenje.

Iako je na obradi rukopisa i dosada mnogo urađeno i premda su oni pristupačni istraživaču, ipak je zaključeno da se ispituju

² O arhivu Instituta vidi u prilogu Fehima Spahe u ovom broju, str. 45.

³ O tome šta sve ima u rukopisnoj zbirci vidi u prilogu Salihha Trake i Lejle Gazić u ovom broju, str. 27.

savremeniji načini obrade rukopisne građe što bi istovremeno predstavljalo pripremne radnje za izradu kataloga. Istina, na katalogizima se radi, jedna knjiga je već završena, to je Katalog perzijskih rukopisa Orijentalnog instituta Saliha Trake, ali se mora intenzivirati rad na izradi kataloga i drugih rukopisa naše zbirke. Novom organizacijom Instituta to će biti jedan od prvih zadataka Filološkog odjeljenja.

Ne možemo biti zadovoljni onim što je dosad učinjeno na planu dalje stručne obrade arhivske građe i izdavanju historijskih izvora. Tome pitanju moramo posvećivati daleko veću pažnju. Zbog toga će radnici vezani za arhiv još sistematskije raditi na uspostavljanju inventara i pravljenju izvoda-regesta arhivske građe. Istovremeno, svi radnici historijskog (osmanističkog) odjeljenja radiće na zadacima izdavanja izvora, što svakako spada u primarne zadatke Instituta.

IV

Što se tiče objavljenih rezultata rada Orijentalnog instituta, moramo priznati da su očekivanja bila veća. Sasvim je izvjesno da je među razlozima takve situacije bilo i subjektivnih i objektivnih. Institut nije uvijek vodio jasnu i dugoročnu politiku izgradnje i usmjeravanja kadrova. Tu je ponekad bilo kolebanja i odstupanja, a među samim saradnicima lutanja i nesnalazjenja. Planovi Instituta su na mahove predstavljali mehanički zbir planova pojedinaca, a ponekad je u planove unošeno i ono što ne predstavlja neposredne i aktuelne zadatke ustanove kao cjeline. Dalje, jedna od slabosti našeg rada je i pitanje izvršavanja obaveza na vrijeme. Zanimljivo je da sami radnici ili nosioci projekata odrede ili predlože rokove, ali se redovno događa da se oni probijaju. To znači da treba još realnije planirati buduće zadatke, ali istovremeno se uporno boriti da se planovi ispunjavaju na vrijeme, jer u suprotnom i Institut i radnici gube i moralno i materijalno.

U teškoće našeg dosadašnjeg rada treba ubrojati i donedavne prostorne uslove. Upravo u dvadesetpetoj godini postojanja i rada Institut je najzad dobio nove prostorije. Dotle, radnici Instituta su radili u jedva podnošljivim uslovima. Sve je to potrajalo punih dvadesetpet godina. Trebalo je imati upravo orijentalnog strpljenja pa da se u takvim uslovima postignu veći rezultati. Sada je mnogo bolje i bolje se radi.

Najzad, kad se govori o objavljenim rezultatima radnika Instituta treba imati na umu i prirodu našeg naučnoistraživačkog i stručnog posla, koja ne daje mogućnosti za neka opširna razmatranja niti pak variranja ove ili one teme. Istraživanje neobjavljene i neistražene građe ima sasvim drugi karakter koji svakom radu, svakom rezultatu daje status originalnog i novog doprinosa nauci i kulturi. A posebno je pitanje kakve teškoće dočekuju rad-

nika dok dešifruje, pročita, shvati i prevede neki orijentalni dokument ili rukopis, o čemu može govoriti samo onaj ko to radi.

Međutim, kada se osvrnemo na ono što su radnici Instituta publikovali u svojim izdanjima ili u izdanjima izvan svoje kuće, ipak zastanemo iznenađeni velikim brojem naslova stručne i naučne produkcije. Za četvrt vijeka su radnici Instituta publikovali oko sedam stotina naslova, od posebnih studija, monografija i knjiga izvora preko studija po časopisima, stručnih radova, kritika, prevođa pa do prikaza, polemika i recenzija.

Najveći broj svojih radova objavili su radnici Instituta u svom stalnom glasilu, godišnjaku »Prilozi za orijentalnu filologiju« (POF). Ovo je dvadeset i peti broj Priloga. Valja napomenuti da su radnici Instituta upravo posljednjih nekoliko godina uložili posebne napore da časopis redovito izlazi i da nadoknađi zakašnjenje od četiri broja, koje je zatečeno iz prošlih godina. Zahvaljujući zalaganju svih, a posebno Redakcije, Institut je za posljednju godinu dana publikovao četiri broja svoga časopisa. S obzirom na spremnost radnika Instituta kao i spoljnih saradnika da sarađuju u časopisu, kao i na već sakupljeni materijal za sljedeće brojeve, uvjereni smo da će tokom 1977. godine izići iz štampe i 27. broj POF-a, tako da će zakašnjenje biti nadoknađeno i časopis ponovo početi redovno da izlazi.

»Prilozi za orijentalnu filologiju« su tokom dvadesetpetogodišnjeg izlaženja okupljali veliki broj saradnika. Tu su, na prvom mjestu, svoje radove objavljivali naučno-stručni radnici Instituta koji su predstavljali osnovnu masu saradnika. Ipak, mora se sa zadovoljstvom konstatovati učešće znatnog broja saradnika izvan Instituta, i to iz svih naših republika i pokrajina, kao i iz inostranstva. Brojne ocjene naučnog i stručnog nivoa priloga u POF-u nedvosmisleno govore da je ovo glasilo održalo onaj svoj naučni i stručni profil koji je istaknut u samom početku njegova izlaženja, a to je da se u njemu objavljuju samo originalni istraživački radovi u kojima dominira naučni pristup. To se ogleda i u fakti da su brojne naučnoistraživačke ustanove u zemlji i inostranstvu zainteresovane za razmjenu publikacija sa Institutom, a na prvom mjestu za časopis, tako da on u inostranstvo ide na oko stotinu adresa različitih institucija, a u zemlji oko dvije stotine. Ako znamo da se radi o stručnom časopisu, onda ovi brojevi nisu beznačajni.

Inače, struktura objavljenih priloga u časopisu odražava sastav aktivnosti Instituta. U njemu su publikovane studije, ali i znatan broj priloga građe. Najviše, svakako, ima radova iz oblasti naše istorije za vrijeme osmanske vlasti, zatim proučavanja i obrade književnosti koju su naši ljudi pisali na orijentalnim jezicima, kao dio naše kulturne baštine, potom vidno mjesto zauzima proučavanje orijentalnih jezika — arapskog, turskog i perzijskog i njihovih književnosti, te proučavanja orijentalne arhitekture i umjetnosti i

neka opšta pitanja orijentalistike.⁴ Časopis ima stalnu redakciju koja se javlja u užem i širem sastavu; uži sastav sačinjavaju izabrani članovi iz redova radnika Instituta, a širi sastav sačinjavaju istaknuti naučnici orijentalisti iz cijele zemlje; šira redakcija se sastaje jednom godišnje i razmatra opštu politiku, profil i nivo glasila. Uža redakcija rukovodi svim tekućim redakcijskim poslovima.⁵

V

Stvaralaštvo, stručno i naučno, radnika Instituta se publikuje, dakle, na prvom mjestu u godišnjem glasilu ustanove, zatim u ediciji *Monumenta turcica* i *Posebnim izdanjima*. Pored toga, znatan broj krupnijih djela kao i studija i drugih naučnoistraživačkih radova naši radnici su publikovali izvan Instituta.

U ediciji *Monumenta turcica* dosad su objavljene sljedeće knjige: *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zbornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak, Krajište Isa-bega Ishakovića*, zbirni katastarski popis iz 1455. godine, *Oblast Brankovića*, opširni katastarski popis iz 1455. godine, I i II. U ediciji *Posebna izdanja* objavljeno je šest knjiga: tri knjige *Arapski dokumenti u Državnom arhivu u Dubrovniku, Glavarina u Osmanskoj državi, Infinitivi trilitera u arapskom jeziku i Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1945—1960. godine*. U vanserijskom izdanju štampano je djelo *Prepozitivni i postpozitivni član u gurbetskom*.

Inače, u posljednje vrijeme manje se insistira na tome da se čitava stručna i naučna produkcija radnika Instituta obavezno objavljuje u njegovim izdanjima; bitno je da se u Institutu stvara, a nije toliko važno gdje će se u našoj sredini publikovati i ko će biti izdavač. Institut će ubuduće češće ostvarivati saradnju na tom polju sa drugim ustanovama. Između ostalog i zato se pojavio izvještaj o broju značajnih naučnih i stručnih djela radnika Instituta u izdanju drugih kuća. Po obimu i vrijednosti najviše takvih radova je iz pera Hazima Šabanovića: *Turski izvori o srpskoj revoluciji 1804. godine, Bosanski pašaluk, Turski izvori za istoriju Beograda, Književnost Muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima* te prevod *Putopisa Evlije Čelebije*. Svako od ovih djela predstavlja značajan događaj naše orijentalistike. Isto tako je veoma ozbiljan doprinos koji je dao u prevodilačkom radu Besim Korkut. Među većim brojem njegovih prevoda ističemo prevod *Kelile i*

⁴ Podrobnije o POF-u povodom 25 godina izlaza vidi u radu Amira Ljubovića, Pregled, br. 4, Sarajevo, 1975, str. 487.

⁵ Urednici prvih brojeva POF-a su bili Branislav Đurđević, zatim Ne-

dim Filipović, da bi potom dugo vremena taj posao obavljao Hazim Šabanović. Posljednje brojeve časopisa uređuju Salih H. Alić odnosno Sulejman Grozdanić.

Dimne i izvanredan prevod *Kur'ana*. Adem Handžić se posebno bavio problematikom nastanka i razvitka gradskih naselja u Bosni za vrijeme osmanske vlasti i njegova monografija *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku* predstavlja visok domet minucioznog istraživačkog rada. Izvan izdanja Instituta objavljen je i voluminozni *Arapsko-srpskohrvatski ili hrvatskosrpski rječnik* Teufika Muftića, djelo u dva toma trajne naučne i kulturne vrijednosti. Najzad, tu su još dva zanimljiva djela naših radnika: *Granice Bosanskog pašaluka* Ešrefa Kovačevića i *Bulbulistan* Džemala Čehajića.

Pored spomenutih naučnih radnika koji su većinu svog radnog vijeka proveli u Institutu, ima izvjestan broj krupnih naučnika orijentalista koji su izvjesno vrijeme bili vezani za našu ustanovu. Ne samo time nego i svojim opštim doprinosom našoj orijentalističkoj nauci, oni su nerazdvojni od postojanja i djelovanja Orientalnog instituta u Sarajevu. To su prije svega naučnici koji su duže ili kraće vrijeme rukovodili radom Instituta kao direktori ali i kao istraživači, prije svega naše nacionalne istorije za vrijeme osmanske vlasti. Branislav Đurđev je dao značajan doprinos jugoslovenskoj i bosanskohercegovačkoj historiografiji i orijentalistici u djelima kao što su: *Turska vlast u Crnoj Gori u XVI i XVII veku*, *Uloga crkve u starijoj istoriji srpskog naroda* i *Dva deftera Crne Gore iz vremena Skenderbega Crnojevića* (u saradnji sa Lamijom Hadžiosmanović). Nedim Filipović je najveći dio svoje naučne pažnje posvetio krupnim pitanjima naše nacionalne istorije za vrijeme osmanske vlasti iz čega je, između ostalog, proizišlo bogato i obimno djelo *Princ Musa i šejh Bedreddin* kao i brojni vrijedni radovi, posebno iz problematike islamizacije u Bosni. Avdo Sućeska je stručnjak za pravnu istoriju i, pored niza radova iz te oblasti, naročito je doprinio našoj nauci svojom monografijom *Ajani — prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme Turaka*.⁶

Ako se osvrnemo na predmetnu strukturu značajnijih radova radnika i saradnika Instituta za proteklih dvadesetpet godina, vidjećemo da su oko dvije trećine posvećene istoriji naših naroda za vrijeme osmanske vlasti. To je svakako dokaz da je Institut uvijek vodio računa o svom osnovnom zadatku i da ga je dosljedno slijedio. Izvjesno je da će se takav trend nastaviti uz korekciju u pravcu uspostavljanja određene ravnoteže između izučavanja istorije i kulturne istorije. Na takav zaključak navode i završeni ali još neobjavljeni rezultati rada i prihvaćeni planovi, što sve najavljuje oživljavanje izdavačke djelatnosti Instituta, kako u ediciji *Monumenta turcica*, tako i u posebnim izdanjima, a i u saradnji sa drugim kućama. Tu iz oblasti istorije i izdavanja građe spadaju sljedeći radovi: *Sumarni popis Zvorničkog sandžaka iz 1519. godine* (A. Ham-

⁶ Podrobnije i sa potpunim podacima o svim objavljenim radovima vidi u *Bibliografija izdanja Ori-*

jentalnog instituta i u Dodatku, Biseru Nurudinović u ovom broju.

džića), *Opširni popis Zvorničkog sandžaka iz 1548. godine* — dva sveska (A. Handžića i M. Selmanović), *Sumarni defter bosanskog sandžaka iz 1468. godine* (N. Filipovića), *Opširni popis Hercegovačkog sandžaka iz 1477. godine* (A. Aličića), *Opširni defter Kliškog sandžaka iz 1574. godine* (F. Spahe), *Opširni defter Bosanskog sandžaka iz 1489. godine* (E. Kovačevića), *Sidžil mostarskog kadije iz 1640. godine* (M. Mujića), *Muhimme-defteri iz 16. i 17. vijeka* (grupe autora), *Vakufname za Bosnu i Hercegovinu iz 15. i 16. zatim iz 17. i 18. vijeka* (grupe autora), *Fetve mostarskog muftije Ahmeda iz 18. stoljeća* (M. Mujića), zatim monografije: *Seljaštvo u Bosni i Hercegovini u 18. stoljeću* (A. Sućeske u saradnji sa E. Kovačevićem) i *Upravno uređenje u Bosni i Hercegovini od Selima III do 1818. godine* (A. Aličića). Ostalo je samo da se neki od tih radova recenziraju, a drugi konačno pripreme za štampu. Iz područja kulturnog naslijeđa radi se na više projekata: *Derviški redovi u našim zemljama* (Dž. Čehajića), *Monografija o Hasanu Kafiji Pruščaku*, sa prevodom izabranih tekstova (grupa autora), zatim *Divan pjesnika hroničara Sarajeva Fadil-paše Šerifovića* (F. Nametak), *Ali Fehmi Džabić kao pjesnik i kritičar* (L. Gazić) i drugi.

Izvan rečenog također se nalaze u štampi ili se pripremaju sljedeća djela: prevod *Kur'āna* (B. Korkuta) koji će biti objavljen skupa sa kaligrafskim arapskim rukopisom Huseina Bošnjaka iz Sarajeva, *Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1918—1945* (B. Nurudinović), zatim *Srpskohrvatsko-arapski frazeološki rječnik* (M. Mujića) i *Bogumilstvo u Bosni u svjetlu orijentalnih izvora* (S. H. Alića). Najzad, nastavlja se rad na prevodu dva vrijedna istoriografskih djela — *Muvekitove kronike* (A. Aličića) i *Istorije Ibrahima Pečevića* (E. Kovačevića), te prevod *Kitāb al-harāğ* Abu Jusufa (I. Mehinagića).

U stručnu i naučnu aktivnost Instituta spada i učestvovanje na naučnim i stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Tome se vidu aktivnosti nije uvijek posvećivala odgovarajuća pažnja. Ipak je znatan broj radnika Instituta pružao, posebno u novije vrijeme, svoje doprinose različitim skupovima u zemlji i izvan nje. Oni su uglavnom saopštavali nove rezultate svog naučnoistraživačkog rada i uvijek su dostojno predstavljali našu nauku, zemlju i radnu organizaciju. Međutim, u vezi s ovim, treba se osvrnuti na nedostatak u radu Instituta koji sam nije pokazivao više inicijative da organizuje naučne skupove. Održan je samo jedan takav skup 1973. godine, *O arapskoislamskoj kulturi*, i to u okviru priprema za realizaciju projekta *Istorije književnosti i umjetnosti Arapa, Turaka i Perzijanaca*. Sada se sve više razmišlja i o ovom vidu naše aktivnosti, pa se očekuje da će i on naći svoje mjesto u planovima Instituta.

Mladi stručni i naučni radnici Instituta dolaze obično iz redova svršenih studenata Odsjeka za orijentalne jezike i književnost Fi-

lozofskog fakulteta u Sarajevu. Institut sve više posvećuje organizovanu i plansku pažnju njihovom daljem stručnom i naučnom usavršavanju. Svi oni se najprije upoznaju sa radom ustanove i rezultatima rada, a potom se postepeno uvode u naučnoistraživačku problematiku. U okviru toga, svi mlađi saradnici se upisuju na post-diplomski studij, ali se i pri tome uključuju u planove i programe rada Instituta, posebno kod izbora tema za magistarske radnje, koje proizilaze iz zadataka naše orijentalistike toliko bogate naučnom, književnom i opštekulturnom zaostavštinom. U vezi sa izgradnjom kadrova Institut je prihvatio politiku planskog upućivanja mladih ljudi u orijentalističke centre u Evropi kao i u orijentalne zemlje radi usavršavanja u struci i jeziku.

VI

Orijentalni institut u Sarajevu, po prirodi svoje djelatnosti ali i po značaju koji zauzima, održava plodnu i raznovrsnu saradnju sa većim brojem naučnih i drugih ustanova. Ta saradnja obostrano koristi i doprinosi unapređenju rada i boljem međusobnom upoznavanju, razmjeni iskustava i zbližavanju među ljudima i kulturama. Praktično, ona se kreće od razmjene informacija i publikacija, preko uzajamnih radnih posjeta, odnosno studijskih boravaka do učešća naučnika izvan Instituta u njegovim naučnoistraživačkim projektima. Među ustanovama sa kojima Institut saraduje u našoj zemlji su na prvom mjestu katedre za orijentalnu filologiju u Sarajevu, Beogradu i Prištini. Većina nastavnika navedenih katedri su bili ili su i sada saradnici Instituta bilo svojim naučnim i stručnim radovima u POF-u ili drugim izdanjima Instituta, bilo pak kao nosioci ili učesnici u naučnoistraživačkim projektima. Istovremeno, pojedini radnici Instituta gotovo redovno učestvuju u izvođenju nastave na Odsjeku za orijentalne jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Međutim, ima jedan vid saradnje između Instituta i katedri za orijentalnu filologiju za koji mislimo da ima veće mogućnosti proširenja, a to je pitanje stvaranja orijentalističkih kadrova. Sigurno je da moderni i sve širi zadaci naše orijentalistike, čiji je Institut glavni nosilac, zahtijevaju bar da se ponovo ispitaju profili kadrova potrebnih za njihovo izvršenje. To bi još više doprinijelo ostvarenju reformske politike povezivanja visokoškolske nastave sa potrebama društva.

Izvan užih orijentalističkih ustanova Institut dobro saraduje sa ANU BiH, posebno na značajnom projektu Istorije naroda Bosne i Hercegovine, a očekivati je da će se ta saradnja protegnuti i na projekat izdavanja istorijske građe kao i na istoriju književnosti Bosne i Hercegovine. Također je ostvarena uspješna saradnja sa Komisijom za kulturno nasljeđe BiH, u čiji je program ušlo, na prijedlog Instituta, petnaest naslova autora i djela; Institut je i

nosilac najvećeg broja započetih projekata. Najzad, Institut uspješno saraduje i sa svim drugim sličnim ustanovama u našem gradu i Republici: Institutom za istoriju, Institutom za jezik i književnost, Arhivom SRBiH, Gazi Husrev-begovom bibliotekom, zatim sa arhivima i zavičajnim muzejima u Mostaru, Zenici, Prijedoru i drugima. Izvan naše Republike saradnja se odvija sa velikim brojem ustanova i pojedinaca iz svih naših republika i pokrajina: akademija nauka, odnosno njihovim pojedinim odjeljenjima, institutima za istoriju, te arhivima, bibliotekama i zavodima.

Saradnja sa srodnim naučnoistraživačkim ustanovama u inostranstvu također je dobro razvijena. Održava se stalna razmjena publikacija i to je najčešći oblik saradnje, koji obuhvata oko stotinu ustanova, zatim se vrše uzajamni studijski boravci i razmjena arhivskog i rukopisnog materijala. Postoji zadovoljavajuća saradnja sa institucijama u Turskoj, Sovjetskom Savezu, Austriji, Njemačkoj, Čehoslovačkoj, Francuskoj, Bugarskoj, Mađarskoj i drugim zemljama.

Treba istaknuti plodotvornu saradnju Orijentalnog instituta sa Republičkom zajednicom za naučni rad. Samoupravno konstituisanje naučnoistraživačkog rada u interesnu zajednicu pokazalo je već svoje pozitivne rezultate. Institut osjeća da je sada u boljoj materijalnoj i društvenoj poziciji, ima više mogućnosti da utiče na naučnoistraživačku politiku nego ranije kao i da obezbijedi više finansijskih sredstava za svoju aktivnost. Neke teškoće, s naše strane, u saradnji sa Republičkom zajednicom za naučni rad, postepeno se otklanjaju i to zalaganjem svih radnika a i Instituta kao ustanove. Radi se o nekoliko naučnoistraživačkih projekata koji su preuzeti ranije a još nisu dovršeni. Ove godine smo u tom pravcu već izvršili neke zaostale obaveze. Sa zadovoljstvom ističemo da je RZNR pokazivala razumijevanja za naše teškoće i da nam je pružala svoju podršku.

VII

Iz svega što smo kazali usudujemo se zaključiti da je Orijentalni institut u Sarajevu, uz sve teškoće, subjektivne i objektivne, koje su ga pratile, i uz određeni relativizam svojstven i našoj sredini, ipak dosljedno slijedio svoje zadatke i dao značajan doprinos našoj istorijskoj i književnoj nauci i kulturi uopšte. Na taj način se obogaćuje naša svijest o nama samima i o drugima i daje prilog humanitetu odnosa između naših naroda i narodnosti, koji on nikad, to s ponosom kažemo, svojim činom i stavom nije povrijedio.

Summary

INSTITUTE FOR ORIENTAL STUDIES

The present paper, written on the occasion of the 25th anniversary of the Institute For Oriental Studies, offers a survey of development and work of that institution. The Institute was founded at the time when the young Federal State of Bosnia and Herzegovina made great strides forward, in almost all fields of human activity. In such conditions, the idea to prepare the staff and institutions for the field of Oriental Studies came into being, and as a result, the Institute for Oriental Studies was founded in 1950. According to the decree by which the Institute was founded, its basic tasks were also determined. They were as follows: collecting, preserving, study and publishing of the archives and manuscripts in oriental languages, as well to as study literature and art in these parts. In 25 years, since the founding of the Institute, it has become a unique and important research institution, as well as the institution in which the archives and manuscripts are being studied.

The most important task of the Institute, and its main activity, invaluable wealth of archives-material and manuscripts are kept at the Institute library. Besides keeping of the original archives, a considerable effort was made to make micro-films of the materials relevant to this country; the materials found in the archives of the foreign countries. So, in the course of several years, about hundred land-registers were filmed on about 20.000 copies. Afterwards, more intensive efforts were made to collect the literary materials from different sources in the country, and abroad. At the moment, the collection of manuscripts, with about 5.000 of manuscripts, with almost fifteen thousands of works, belongs among the most numerous manuscript sources in our country.

The Institute puts out the periodical under the title »Contributions to Oriental Philology«, as well as the publications *Monumenta turcica* and special editions. The publication »Contributions to Oriental Philology«, in the course of its twenty-five years long life, gathered a large number of contributors, the Institute staff in the first place, but also a considerable number of people from outside the Institute. Most works deal with the history of the Ottoman period, then with the study of literature, with works of our writers, written in Oriental languages; as well as the study of Arabic, Turkish and Persian, and the study of architecture and art. Important and larger sources in Turkish are published in the form of *Monumenta Turcica*. That publication is published serially: laws and regulations, *defters*, *sidjils*, *waqufnamas*, *fermans*, *berats*, and other sources.

More important results of the research done in the Institute, are published in *Special Editions*. Except for the above editions, the Institute staff publish their work through other publishing houses. In that way, some more voluminous works, which were the direct result of the work of the Institute were published.

The Institute For Oriental Studies maintains close ties with numerous institutions at home and abroad, primarily with institutions for oriental studies, but with some others as well (such as: libraries, archives, museums).